

Format de citation

Nodl, Martin: Rezension über: Anna Marciniak-Kajzer, *Rzeczy ludzi średniowiecza. W domu*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2021, in: *Český časopis historický*, 2021, 2, S. 460-462, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/4fda35b12995486698e9aac10cc3b4dd>

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

českého jazyka a výchovy bez ohledu na to, že jejich děti dostaly německé příjmení. Filologickými argumenty opravuje Beneš rovněž představy historiků (F. Menčík, J. V. Šimák) o domnělých německých příjmeních, u nichž dokládá derivaci od slov slovanského původu.

Autor konstatuje značné rozdíly v soustavě německých příjmení Čechů v porovnání s českými příjmeními, ale také s německými příjmeními z jiných středoevropských zemí. Za specifický rys německých příjmení Čechů pokládá hojný výskyt příjmení odvozených z místních jmen a z nářečních výrazů. Objevují se v mnoha pravopisných variantách přizpůsobených české výslovnosti. Vysokou frekvenci příjmení odvozených od zaměstnání vysvětluje Beneš vyšší specializací německé řemeslné výroby v minulosti. Naproti tomu omezený výskyt příjmení vycházejících z geografických názvů je podle autorova názoru dán tím, že v pohusitské době přicházeli Němci pouze z blízkého sousedství a po Bílé hoře výhradně z katolických oblastí, což by vysvětlovalo malou přítomnost příjmení saského původu. Na podobě příjmení vzniklých v českých zemích se podepsala značná nářeční diferenciace, která způsobila, že byla do zachovaných pramenů zapisována ve fonetické, nikoli ve spisovné podobě. Výklad upozorňuje na pozoruhodné jevy prolínání dvou sousedních jazyků a na vlny posilování a slábnutí vlivu němčiny v českých zemích. Škoda jen, že se autor nepokusil tyto poznatky zevrubněji shrnout v širších kulturně historických souvislostech. Osudy samotné Benešovy knihy jsou střípem do mozaiky rozporuplných dějin české vědy ve druhé polovině 20. století. Publikace měla totiž na sklonku šedesátých let vyjít v nakladatelství Academia, když se za ni v úloze recenzentů postavili vynikající

lingvisté Vladimír Šmilauer, Ivan Lutterer a Emil Skála. Proti nim i proti nakladatelství však na prahu „normalizace“ vystoupil tehdy mocný prorožimní historik Josef Kočí, který dílo odsoudil výrokem, že „odporuje marx-leninskému světovému názoru“ (s. 9). Také se zřetelem k této epizodě je správné, že M. Nováková nepřistoupila k aktualizaci Benešova díla ve smyslu současného antroponomastického bádání, ale po nezbytných úpravách – formálním zpřehlednění, detailní zřejstřikování apod. – ponechala v hlavních rysech původní dokument o stavu českého sociolingvistického myšlení padesátých až sedmdesátých let. I v této podobě je to významný zdroj poučení o jedné stránce česko-německých vztahů v minulosti.

Jaroslav Pánek

Středověk

Anna MARCINIAK-KAJZER

Rzeczy ludzi średniowiecza. W domu

Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu

Łódzkiego 2021, 440 s.,

ISBN 978-83-8220-269-4.

Téma knihy Anny Marciniak-Kajzer, archeoložky působící na univerzitě w Łodzi, není nijak nové. Vychází z konceptu studia materiální kultury, formulovaného již na konci 19. století. Autorka nahlíží na problematiku hmotné kultury prizmatem archeologie, jejíž poznatky konfrontuje s ikonografickými a sociolingvistickými prameny stejně jako etnografickými doklady z 19. století. Většinu předmětů, spojených se středověkým životem v domě, pojímá deskriptivním způsobem. Do antropologicky pojatých interpretací se pouští jen výjimečně.

Věcné členění knihy je vcelku jednoduché: stěny a podlahy v domě, ohřev a osvětlení

domu, příprava jídla a jeho konzumace v domě, spánek, odpočinek a hygiena. Autorka se v tomto ohledu nechala výrazně inspirovat konceptem privátního/soukromého života, jak ho před více než třiceti lety formuloval kolektiv autorů vedených Philippem Ariès a Georgesem Duby v pětisvazkové práci *Histoire de la vie privée* (1985–1987). Problém přenositelnosti tohoto konceptu do polského prostředí 12.–16. století spočívá ve skutečnosti, že tu ve srovnání se západní Evropou postrádáme obsáhlý korpus ikonografických pramenů polské provenience. Na knize je to vidět na první pohled. Ikonografické příklady předmětů, o nichž autorka pojednává, totiž v knize v drtivé většině pocházejí z francouzských, německých, italských a anglických rukopisů či deskových a nástěnných maleb. A právě jim se následně věnuje v samotném textu. V případě předmětů dochovaných archeologicky pak autorka musí v mnoha případech konstatovat, že se v materiálu z polského území nevyskytují.

Druhý problém knihy tkví ve skutečnosti, že autorka téměř vůbec nepublikuje vyobrazení či rekonstrukce archeologických nálezů, o nichž kniha pojednává. Tento deficit autorka, jistě popravdě, vysvětluje tím, že se jí nepodařilo získat publikační práva z polských muzeí a galerií, resp. že poplatky za práva byly mnohdy tak vysoké, že je nebylo možné uhradit. Tímto konstatování se Marciniak-Kajzer dotýká zásadního problému moderní vědy. V případě její knihy je ale otázkou, zda vůbec lze pouhým slovním popisem a slovní interpretací, bez vyobrazení, vykreslit podobu středověké materiální kultury.

Třetí problém bychom mohli označit jako nejednotnou sociální stratifikaci popisovaných předmětů. Autorka si je samozřejmě vědoma skutečnosti, že mnohé z předmětů,

o nichž pojednává, jsou spíše luxusní povahy a že nebyly výsledkem masové produkce. U konkrétních předmětů to zdůrazňuje. Fakticky však knize dominují předměty z bohatšího měšťanského domu či aristokratického paláce. Je to vcelku logické, protože ze sociálně nižších světů se nám dochovalo mnohem méně předmětů. To ale není ovlivněno způsobem dochování, nýbrž jakýmsi předmětným minimalismem, spojeným s nižšími sociálními vrstvami. Autorka v této souvislosti trefně podotýká, že mnohé z předmětů nižších sociálních vrstev nevznikly jako produkt řemeslné výroby, ale že si je lidé vyráběli sami. Odlišit řemeslné a privátně vyrobené předměty je ale samozřejmě velmi těžké.

Z obecnějšího, antropologicky pojímaného hlediska si zaslouží pozornost autorčiny postřehy týkající se veřejnosti či privátnosti prostor, v nichž lidé bydleli, stejně jako předmětů, jež užívali. V případě jednopokojových domácností (zde ale autorka nebere zřetel na velmi hojnou existenci jednočlenných, často ženských domácností ve středověkých městech), jež převažovaly ve městech, je samozřejmě nemožné o privátnosti mluvit. Autorka jde ale ještě mnohem dál a razí tezi o absenci soukromí u většiny sociálních vrstev, vyjma patriciů a aristokracie.

Postřehy o neexistenci pojmenování jednotlivých místností, patrné z polského pramenitého materiálu, by bylo třeba konfrontovat s materiálem jazykově pokročilejším, například s doklady staročeskými. Autorka ale bohužel českou odbornou literaturu na téma domu a věcí v něm až na výjimky neužívá. To je bohužel dnes dosti častý trend: srovnávat polské prostředí se západním, bez zřetele na strukturálně bližší svět českého středověku. Autorka by celou řadu dokladů

ke svému tématu našla jak v desátém svazku Husitského Tábora z roku 1991, jenž obsahuje texty z třetího husitologického symposia „Dům předhusitského a husitského období“, tak ve studiích Rudolfa Krajíce, vycházejících z jedinečných archeologických výzkumů Sezimova Ústí, či Jana Klápště a dalších autorů interpretujících archeologický materiál nalezený během systematického průzkumu zaniklého Mostu. Stejně překvapivé je pro mne autorčino nereflektování prací o čáslavské dřevěné kolébce či o hračkách z českých archeologických nálezů, ačkoli se jedná o předměty evropsky jedinečné povahy.

S problematikou soukromí souvisí i autorčiny mnohdy nápadité postřehy ohledně spaní ve vlastní posteli, funkce oken a okenních záclon v chladnějších střeoevropských podmínkách, teze o víceúčelovosti mnoha předmětů či dobové uvědomování si estetických hodnot věcí každodenního užitku apod. I v těchto ohledech by si ale kniha zasloužila větší důraz na ryze polský materiál, i když je mi samozřejmě jasné, že by byla obsahově chudší a čtenářsky méně přitažlivá.

Martin Nodl

Pavel DRNOVSKÝ

Hmotná kultura šlechtických sídel severovýchodních Čech. Každodennost ve středověku pohledem archeologie

(= Archeologické studie Univerzity Hradec Králové, sv. 3)

Červený Kostelec, Pavel Mervart 2018, 344 s., ISBN 978-80-7465-358-2.

Publikace se zaměřuje na téma, které se může jevit na první pohled již dostatečně známé. Každodennost našich předků totiž

sledovala řada badatelů na domácí i zahraniční půdě, a to platí jak pro středověk, tak zejména pro raný novověk. Nutno dodat, že se problematikou zabývali historici, archeologové i řada dalších oborů. Tím záměrně poukazujeme na to, že se jedná o téma výsostně mezioborové, nebo by tomu tak alespoň mělo být. Dané skutečnosti si je ostatně vědom i sám autor. V úvodu knihy píše, že problematika se jeví natolik obsáhlá, že nabízí pouze jeden z přístupů (s. 9).

Zvolený postup čtenáře zavádí do severovýchodních Čech, do nálezové situace na vybraných, dosud v této rovině neprozkoumaných sídel šlechty. Do zorného úhlu bádání se dostaly navíc nikoliv stavební, sídelní či fortifikační trendy těchto objektů, ale jejich vlastní vybavení, jinak řečeno užitkové a každodenní předměty. Soubory artefaktů pocházejí z lokalit Brada, Bradlec, Břečtejn, Červená Hora, Javorník, Kumburk, Pecka, Rottemberk a několika dalších. Publikace je rozdělena do devíti oddílů, přičemž se jedná jak o kapitoly, tak přílohy. Posuzované artefakty byly rozděleny do tří elementárních celků dle povahy předmětů: stolní a kuchyňská keramika, kamnářská keramika a kovové nálezy.

Po stručném úvodu (značeném jako první kapitola) autor krátce nastínil dosavadní výzkum v severních Čechách od konce 18. století do současnosti. Z uvedeného vyplývá četnost shromážděných souborů, nicméně také je zcela zřetelné jejich nedostatečné vyhodnocení, a to jak po stránce dílčích lokalit, tak z hlediska komparace. Ve třetí kapitole jsme podrobněji seznamováni s jednotlivými hradními sídly (viz výše, včetně několika menších objektů drobné šlechty, např. Semonice, Bolkov, Bradlo). Z hlediska zmíněných průzkumů vysvítá metodický postup zpracování jednotlivých souborů